

etela farkašová

stalo
sa

ASPEKT 7

ASPEKT
knižná edícia

Etela Farkašová sa narodila v roku 1943 v Levoči. Pôsobí na Katedre filozofie a dejín filozofie na FiFUK v Bratislave. Prednáša epistemológiu a venuje sa feministickej filozofii.

Je autorkou viacerých prozaických kníh, píše aj eseje a literárne kritiky. V posledných rokoch jej vyšli knihy: *Deň za dňom*, 1997; *Hodina zapadajúceho slnka*, 1998; *Etudy o bolesti a iné eseje*, 1998, *Záchrana sveta podľa G.*, 2002, *Uvidieť hudbu a iné eseje*, 2003. Jej tvorba je zastúpená vo viacerých antológiách. Za poviedkovú a esejistickú tvorbu získala niekoľko ocenení. V Aspekte jej vyšla kniha *Po dlhom mlčaní*.

etela farkašová

stalo sa

Etela Farkašová
Stalo sa

Vydalo Záujmové združenie žien Aspekt
Mýtna 38, 811 07 Bratislava
tel./fax: 02/5262 4621-3
aspekt@aspekt.sk
www.aspekt.sk
roku 2005 ako svoju 69. publikáciu.

Kniha vyšla vďaka podpore
Ministerstva kultúry Slovenskej
republiky, ako aj vďaka dlhodobej
podpore v rámci Regionálneho programu
nadácie

pre ženy v strednej Európe.

Copyright © Etela Farkašová 2005
Design © Layout JS. 2005

Tlač VALEUR, s.r.o., Dunajská Streda

Prvé vydanie
ISBN 80-85549-54-9

stalo sa

*... ak sa chcem maximálne priblížiť
k matkinmu životu, k pravde o ňom,
musím sa o to pokúsiť cez literatúru...*

Annie Ernaux: Žena

Lístie, mäkké, jemné, šuchotajúce, ponáram nohu až pod jeho najspodnejšiu vrstvu a potom ju zase pomaly vyťahujem, na topánke sa zachytí zopár bronzovočervených, zlatožltých, hnedastých alebo ešte celkom zelených tkanín, prešitých jemnými cievkami, poskrúcaných, dotrhaných, scvrknutých, niektoré sú takmer vysušené, rozpadávajú sa pod podošvou, náporu odoláva iba pevnejšia stonka, všetko ostatné pred mojím zrakom stráca predchádzajúcu podobu, premieňa sa na práchnivejúcu pestrofarebnosť.

Zastavme sa na chvíľu, povie a zatvorí zošit, z ktorého ma doteraz skúšala, oprie sa chrbtom o strom na kraji úzkej lesnej cestičky a s pôžitkom vťahuje do seba vzduch, poď, chvíľu budeme dýchať slnko. S nevôľou k nej podídem, ale nespravím to, čo odo mňa očakáva, neopriem sa o susedný strom, na ktorý ukazuje hlavou. To tvoje večné postávanie, chcem, aby sme už išli ďalej. Nevzdáva sa a pokúša sa ma presviedčať ako zakaždým, prečo si neprivrieš oči aj ty, je to celkom iný pocit, skús to aspoň raz. Hovorím jej, že hneď teraz začnem v duchu počítať do sto, no tak dobre, ešte aj

naspäť, od sto do jeden, ale potom už chcem naozaj ísť, znervózňuje ma toto prešľapovanie na mieste a na zajtra mám do školy ešte toľko úloh. Nezmení polohu, tvár má obrátenú k slnku, jesennému, miernemu, hladkajúcemu, oči ešte stále privreté, akoby sa tak chcela čo najlepšie sústrediť: nádych, výdych, nádych.

Niečo si si už predsa urobila, aj slovíčka si sa už naučila, všetko bez jedinej chyby, prečo to nechceš skúsiť aspoň raz, vieš, ako to uvoľňuje? Slniečny vzduch. Hovoríeva, že v tom vzduchu k nám prichádza kozmická energia, už nie príliš ohnivá, nespáľuje, no ešte je dostatočne silná na to, aby mohla čosi zo seba odovzdať aj nám, sila, ktorú k nám vysiela vesmír, hovoríeva, že napája jednu svoju časť energiou druhej, a tým ich všetky aj vzájomne spája, obvykle ju preruším, nezaujímajú ma toľkokrát opakované reči o pospájaných súčastiach vesmíru ani o tom, že som jednou z nich, protirečím jej, že pre mňa je to takto príliš abstraktné, málo sa to dotýka môjho konkrétneho života, ktorý má hodnotu práve pre svoju jedinečnosť (jej predstavy o hodnotách sú odlišné, viažu sa na vnútornú rovnováhu celku, podstatným je pre ňu celok, jednotný a večný, roky o tom

budeme diskutovať).

Za ohybom trate sa vynorí vlak, pol piatej, prehodím mnohoznačne, rušňovodič uberá na rýchlosti, o niekoľko minút vojde súprava do stanice, vo vzduchu sa zachvieva pískanie lokomotívy, okolo vagónov poletujú roje sadzí. Konečne sa pohýname z miesta, máš ešte niečo so sebou, pýta sa ma, dnes to bolo také zaujímavé, mohli by sme ešte niečo...

Cesta cez dvor je niekedy nekonečne dlhá. Ak je okno v prostrednej izbe rozsvietené, upokojujem sa, všetko by malo byť v poriadku. Ak svieti luster, pravdepodobne sedí za stolom a píše listy (alebo svoje záznamy), možno opravuje pančuchy, ak len malá lampa, pravdepodobne číta poležiačky, knihu, ktorú si vypýtala odo mňa (vyber mi zo svojej knižnice niečo dobré, ale naozaj dobré, také niečo, ako boli naposledy tie eseje o čase a o starnutí, veď vieš, čo čítam najradšej), niekedy iba časopis alebo noviny z predchádzajúceho dňa.

Kráčam cez dvor a pohľad mám upretý na jej okno, dovidím naň už od zastávky električky, niekedy mi pritom napadne myšlienka, že maják môže mať aj takúto podobu, kým

jej izba vysiela svetelný signál, je v tomto byte pevný bod, spoľahlivý a vyvážený, ktorý pozná svoje miesto v tomto svete provizórnych únikov a rozpínajúceho sa chaosu, množiacej sa ambivalencie, pevnosť, ktorá má v posledných rokoch už len duchovný základ, pretože telo čoraz väčšmi prestáva poslúchať: žľčník, srdce, odvápnenie kostí a cukrovka, najmä tá cukrovka; duch sa však napriek tomu, ešte vždy, drží zázračne, každý, kto ju pozná, hovorí s obdivom o jej pevnej vôli, prepevnej ako skala (zachovaj mi, Pane, čisté srdce a daj mi ducha pevného, šepkáva si polohlasne, keď si myslí, že ju nikto nepočuje, keď nezbadá, že som vstúpila do izby).

Celé jej myslenie je vystavané na pevnej viere, celý jej svetonázor, život s jasne vyhranenými kontúrami, s jasne vytýčeným cieľom, priezračný život s priezračnými väzbami medzi príčinou a účinkom, jasný a spravodlivý, napriek toľkým prekážkam a stratám, život, ktorému nechýba zmysluplnosť, viera v existenciu zmyslu. Ak aj možno niekedy máva pochybnosti, nikdy ich nedáva najavo, nie predou mnou.

Odomykanie, ďalší nekonečný proces. Stalo sa už, že som nemohla otvoriť bytové dvere, ležala tesne pri nich, cez úzku škáru presvitala tmavá zeleň jej županu – zápas o každý milimeter za pootvorenými dverami, nepredstaviteľná ťarcha bezvládneho tela.

Obrazy podobných situácií, navrstvené v zastrasenej pamäti jeden na druhom sa prelínajú, takmer nerozlíšiteľne sa opakujú, splývajú, až na ten jeden, posledný. Už len krátka chodbička, ďalšie dvere, som tu, kričím od prahu, počuje čoraz horšie, niekedy treba naozaj silno kričať, ak chceme, aby nás rozumela, tak už som tu.

Leží odokrytá, paplón dopoly zošuchnutý na zemi, v jej polohe je čosi neprirodzené, dohora vyvrátená hlava, ruky rozhodené po oboch stranách tela, okamžite skontrolujem zásoby jedla na stole, zase sa nenajedla, prečo si sa zase nenajedla!

Jedlo, predmet našich hádok, ktoré niekedy prerastajú do ostrých konfliktov, v podstate celkom banálnych, a predsa nesmierne rozlaďujúcich, hádame sa vlastne len pre banality, napokon to zakaždým aj uznáme, obidve: Prosím ťa, zajedz si trochu,

ešte kým odídem, nie, nebudem teraz, nie som hladná, povie rozhodne, prosím ťa, aspoň tento kúsok šunky, nástojím, už som povedala, že nie som hladná, dám si neskôr, uvidíš, ako to dopadne, keď sa nenaješ, hovorím podstatne zvýšeným hlasom, zabudla si, čo bolo minule, keby si vedela, ako ma tým ubíjaš, ona tiež takmer kričí: prečo musíš vidieť vždy všetko čierne, prečo sa neustále strachuješ, kde sa len v tebe berie ten pesimizmus, aby si vedela, ty ubíjaš mňa, ty a tie tvoje čierne myšlienky, stále len samé čierne myšlienky...

Keď ju preberiem, bude sa vyhovárať, že tentoraz vôbec, ale vôbec necítila hlad, hovorí tak zakaždým, naozaj nezacítila ani najmenšiu potrebu jesť, muselo to prísť veľmi rýchlo, bude ma presviedčať, že kómu tentoraz určite zapríčinilo niečo iné, nie nedostatok potravy, možno je to tým novým inzulínom alebo tým, že sa nevyspala, v posledných týždňoch nemôže takmer vôbec spať, veď viem, hovorila mi už o tom, ako nemôže spať, za celú noc takmer nezažmúri oko, predstavuje si ovečky, jednu za druhou, počíta ich, celkom pomaličky.

Moje pohyby sú mechanické, rozpustiť med v čaji a potom jej ho podávať, lyžičku po lyžičke, bráni sa, zatvára ústa, odvracia sa, časť tekutiny jej steká po brade ako vždy, lepkavá tekutina, lepkavé prsty, treba preobliecť vankúš, tiež celý polepkavený, aj plachtu s veľkými mokkými flakmi. Všetko sa to už po toľký raz opakuje, viem, že by to malo trvať približne pol hodiny, toľko trvá, kým sa preberie, už ani nebývam taká vydesená ako pred rokmi, keď sa to u nej začalo, viem, čo treba urobiť, viem, koľko času treba na odvrátenie nebezpečenstva, naučila som sa premôcť nervozitu a postupovať celkom pokojne, dokonca trpezlivo, uverila som, že sa mi ju zakaždým podarí prebrať.

Stačí len prísť načas, to je najdôležitejšie, prísť načas znamená, že by nemala ostávať sama dlhšie ako tri, štyri hodiny, väčší interval medzi dvoma jedlami by mohol byť nebezpečný. Pri dobrej vôli sa rodinný program dá takto zostaviť, vycvičili sme sa, V. aj ja, v trpezlivom kriesení: je to súčasť rituálu, na ktorý si možno napokon privyknuť, horšie je to s nocami, ktoré nasledujú po takých dňoch, nedarí sa mi zaspáť, bojím sa, že ju prepočujem, vyskakujem pri najmenšom šuchote, ktorý začujem z jej izby, a ráno potom vstá-

vam s rozboľavenou, nepríjemne mútnou hlavou a s takmer nezvládnuteľnou depresiou.

Kde si, ozve sa konečne po viac ako hodine (nechápem, prečo to tentoraz trvá tak dlho, oveľa dlhšie ako inokedy).

Kde si, ne-vi-dím ťa!

Nakláňam sa nad ňou, už ma predsa musíš vidieť, no tak, pozri sa na mňa.

Kde si, opakuje zanovito, pre-čo sa mi skrý-vaš?

Oči, hovorím dôrazne, otvor už poriadne obidve oči.

Ne-dá sa, povie.

Dotknem sa jej viečok, zľahka ich poodchýlim, odhalia vyvrátené, meravé zrenice, prsty sa mi rýchlym oblúkom vyľakane stiahnu naspäť.

Chcem ťa vi-dieť a ty sa mi skrý-vaš, v hlase jej zaznie hnevľivá výčitka.

Postupne mi dochádza, že tentoraz to nie je obyčajná diabetická kóma, tentoraz je to aj čosi iné, nové.

...závan strachu zo smrti, pamätám si ho z detstva...

Sanitka uháňa po hrboľatej vozovke, sedím pri nosidlách, držíme sa za ruky a pri každej jame, na ktorú narazíme, zacítim v dlani slabé šklbnutie jej skrehnutých prstov. A len sa mi skrý-vaš, hovorí s hnevom v ambulancii, keď ju pomáham vyzliekať.

Na Kramároch nemajú voľné miesto, opäť sanitka, prevážajú nás na Krásnu Hôrku.

Ppo-vedz, nech mi da-jú ppreč tú re-ťaz.

Akú reťaz, prosím ťa, odkiaľ?

Myká sa a krúti, ani by som nepredpokladala, že po tom všetkom má ešte toľko sily, bojím sa, že sa zošuchne na zem a poudiera sa.

Dobb-re vieš, od-kiaľ, z rúk a z nôh, trýppnu mi, cel-kom mi strýpp-li.

Večer za ňou prídem ešte raz spolu s V., leží na posteli v bielej nemocničnej košeli, zdá sa mi teraz pokojnejšia, akoby driemala, oči poloprivreté, vedľa postele stojan s dvoma fľašami infúzie, to ti tu teda pripravili chutnú večeru... V. sa pokúša o žart, poklope po stojane, dobre spolu vychádzajú, po celé tie roky nemali medzi sebou vážnejší konflikt, iba občas, kvôli výchovným postupom, klasické generačné nezhody v predstavách

o tom, čo deťom ešte možno povoliť a čo už nie, čo je ešte liberálna výchova a čo je už na hranici rozmaznávania.

Tvár sa jej rozťahne do nevydareného úsmevu, až teraz si všimnem, že ľavé líce má vykrútené dohora, aj obočie a ľavý okraj úst.

Mma-jo-né-zu, odpovie pomaly, dob-rú.

Mladá sestrička, ktorá stojí na druhej strane postele, pokrúti prekvapene hlavou, len trochu čaju, zašepká, aj s tým sme museli prestať, má problémy s prehltávaním, zasiahlo to aj hltan.

Nepočuje, čo hovorí sestrička, a po chvíli zopakuje, veľ-mi dob-rú.

Pri odchode sa obrátim k dievčine v bielo-modrej rovnošate, myslíte, že by mohla kompót, samozrejme, bez cukru, ohromne rada má kompóty, vzápätí si uvedomujem, čo som urobila, nekomunikujem priamo s ňou, ale o nej, radím sa so sestričkou, či mám priniesť kompót, azda prvý krok k rezignácii, prvý prejav zmierovania sa s nezvratnosťou toho, čo sa stalo. Aj V. si to všimol, veď možno sa z toho ešte dostane, povedal mi v aute cestou domou, s takými tuhými koreňmi.

Ale teraz už vieš, kde si, pýtam sa jej na

druhý deň a skúmavo si pritom prezerám jej tvár, či na nej nezbadám ďalšie zmeny.

Ddo-ma, povie neisto, takmer ako otázku. Až dodatočne mi zide na um, že by bolo možno bývalo lepšie nechať ju v tom, nerušiť jej predstavu. Na Krásnej Hôrke, hovorím však v to dopoludnie, iste sa pamätáš na Krásnu Hôrku, prikývne, opäť tak neurčito, Patrónka, veď vieš, pokračujem, z kuchynského obloka sme videli tieto domy za traťou, ibaže vtedy tu bol starobinec a potom domov mládeže alebo naopak, najprv domov mládeže, trochu sa mi to poplietlo, ale boli to tie isté bloky žltých domov.

Pa-trón-ka, zopakuje poslušne tým svojím novým, polozajakavým spôsobom.

Viac ako dvadsať rokov v sivom rozložitom dome obkolesenom dvoma záhradkami, celé moje detstvo, prvá mladosť, priestor, ktorý vošiel do mňa spolu so všetkými zážitkami, s atmosférou tichej periférnej štvrte, priestor, ktorý v tej podobe, v akej som ho poznala vtedy, jestvuje už len v mojej pamäti. Niekedy sa ma zmocňujú pochybnosti, aká časť mojich spomienok zodpovedá skutočnosti a aká je plodom obrazotvornosti: hranica, ktorú sa

takmer nikdy nepodarí viesť s absolútnou presnosťou, pamäť je len úzka cestička vedúca cez širokú pláň minulosti, napísala istá manchesterská filozofka, svojvoľné zväzovanie udalostí do uzlíčkov, ktoré mohli v skutočnosti vyzerať celkom inak.

Pamätáš sa, ako sme chodievali za trať dýchať slnko, vykračujem s očakávaním na tú jej úzku, obávam sa, že teraz už priúzku cestičku narušenej pamäti – dokáže si spomenúť aspoň na niečo, rozplieť uzlíček, dotknúť sa minulého?

Na stojane pri posteli sú opäť pripevnené dve fľaše, jedna z nich už takmer prázdna, bude treba zavolať sestričku, aby ich vymenila. Tvár má nevýraznú, bez akéhokoľvek záujmu o to, čo som povedala, čo poviem, po chvíli sa však ozve, piť, povie cez poloprivreté ústa, vyschnuté a popraskané, vo-du.

Som rada, že môžem niečo robiť, pohnúť sa, plniť príkazy alebo prosby, uniknúť z nehybnosti. Opatrne to skúšam s pohárom, potom jej prikladám k perám lyžičku, voda steká v drobných potôčikoch na vankúš, navlhčím malý uterák, jej starý domáci

uteráčik z ľanového plátna, ktoré kedysi dávno tkala ešte za mladých breznianskych čias jej mama a ktorý má doteraz najradšej, aspoň ten jej prikladám na dopukané ústa, trochu akoby to pomohlo, ale vždy len na niekoľko sekúnd, pousmeje sa, nakrivo, zdeformovaná ľavá časť obličaja premieňa úsmev na úškľabok. Možno predsa len trochu vníma, čo hovorím, aj ja mám rada dotyk s mäkkou, poddajnou štruktúrou doma vyrobeného plátna. Predstavujem si ruky, ktoré ho tkali, aj myšlienky sprevádzajúce pohyb krosien. Túto starú matku som nepoznala, ostali po nej len fotky v rodinnom albume, rodinné fotografie v dobovom štýle: drobná žena s bohatými čiernymi vlasmi, obklopená tromi deťmi, sa zľahka opiera o mužovo rameno, na tvári úsmev prekrytý neprehliadnuteľným tieňom (občas sme si s mamou spolu prezerali staré fotky: tu už bola chorá, tu jej už nechýbalo veľa do konca). Viem o nej pramálo, o jej živote, zopár útržkovitých spomienok na to, ako ťažko sa s mužom predierali, najprv v Brezne, potom v Miškolci, ako rada sedávala nad ručnými prácami (jedna zo spomienok prerozprávanej mamou: také obrusy a dečky nemával nik v celom okolí,